

БУХГАЛТЕРСЬКИЙ ОБЛІК, АНАЛІЗ ТА АУДИТ

УДК 657

DOI: <https://doi.org/10.32840/1814-1161/2020-3-42>

Адамська І.Є.

аспірантка кафедри економічної експертизи та аудиту бізнесу
Тернопільського національного економічного університету

Adamska Iryna

Postgraduate Student of the Department of
Economic Expertise and Business Audit
Ternopil National Economic University

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ЕТАПИ МЕТОДИКИ ОБЛІКУ В ПРОЦЕСІ КРЕАЦІЇ ВАРТОСТІ БУДІВЕЛЬНИХ ПІДПРИЄМСТВ

CONCEPTUAL STAGES OF ACCOUNTING METHODS IN THE PROCESS OF CREATING THE COST OF CONSTRUCTION ENTERPRISES

У статті узагальнено концепції, на яких ґрунтуються наявні методики креації вартості підприємства. Розкрито чотири методики визначення та відображення в системі бухгалтерського обліку власності за вартістю чистих активів. Методика креації вартості може об'єднувати п'ять концептуально-гіпотетичних етапів, таких як мета процесу креації вартості; вибір облікового механізму креації вартості; оцінювання показників власності; врахування специфічних особливостей будівництва; аналіз, вибір та використання підходів до оцінювання з урахуванням факторів впливу та умов господарської діяльності на процес креації. Виділено основні облікові механізми процесу креації вартості, розкрито їх сутність, алгоритми розрахунку вартості та сферу застосування кожного з них. Виділені облікові механізми процесу креації вартості дають змогу використовувати їх за тих чи інших обставин на різних етапах життєвого циклу підприємства як окремо кожен, так і декілька разом. Запропоновано напрями подальших досліджень.

Ключові слова: креація вартості підприємства, вартість активів, облік, методи оцінювання.

В статье обобщены концепции, на которых основываются существующие методики креации стоимости предприятия. Раскрыты четыре методики определения и отражения в системе бухгалтерского учета собственности по стоимости чистых активов. Методика креации стоимости может объединять пять концептуально-гипотетических этапов, таких как цель процесса креации стоимости; выбор учетного механизма креации стоимости; оценивание показателей собственности; учет специфических особенностей строительства; анализ, выбор и использование подходов к оцениванию с учетом факторов влияния и условий хозяйственной деятельности на процесс креации. Выделены основные учетные механизмы процесса креации стоимости, раскрыты их сущность, алгоритмы расчета стоимости и область применения каждого из них. Выделенные учетные механизмы процесса креации стоимости позволяют использовать их при тех или иных обстоятельствах на разных этапах жизненного цикла предприятия как отдельно каждый, так и несколько вместе. Предложены направления дальнейших исследований.

Ключевые слова: креация стоимости предприятия, стоимость активов, учет, методы оценивания.

The relevance of this study is determined by the fact that without knowing the value of the enterprise, it is impossible to form a management task, to establish a system of control and accounting of these processes. In practice, there are no methods developed and adapted to the specifics of the construction industry to determine the value of the enterprise, and known accounting mechanisms based on the use of derivative balance sheets in domestic practice are practically not used. The purpose of this study is to highlight the theoretical and practical approaches to reflecting in the cost of construction companies and the processes of its creation. The article summarizes the concepts on which the existing methods of value creation of the enterprise are based. Four methods of determining

and reflecting in the accounting system of ownership at the value of net assets are revealed. The method of value creation can combine five conceptual and hypothetical stages: the purpose of the process of value creation; choice of accounting mechanism for value creation; assessment of ownership indicators; taking into account the specific features of construction; analysis, selection and use of approaches to evaluation taking into account the factors of influence and conditions of economic activity on the creation process. The author highlights the main accounting mechanisms of the value creation process: integration of partial indicators – accounting aggregation; conditional sale of assets and satisfaction of liabilities; the difference between discounted income and expenses; accounting mechanism of capitalization; liquidation method. The essence of these mechanisms, algorithms for calculating the cost and scope of each of them are revealed. Dedicated accounting mechanisms of the process of value creation allow them to be used in certain circumstances at different stages of the life cycle of the enterprise, both individually and several. The developed methodology at the studied enterprises has shown its effectiveness and received approval from practitioners, due to its complexity, which allows you to choose the necessary method and take into account the main factors influencing the value of the enterprise. The choice of a specific method and its justification should be reflected in the Order on the accounting policy of the enterprise.

Keywords: enterprise value creation, asset value, accounting, valuation methods.

Постановка проблеми. Економіка підприємства визначається його власністю, тому від того, наскільки точно вона виражена й оцінена, залежать показники потужності підприємства, перспективи його розвитку, ефективність перетворення ресурсів. Без розуміння точної або наближеної вартості господарської одиниці неможливо ефективно організувати систему його управління. Очевидно, що без точного знання вартості підприємства неможливо сформувавши завдання управління, налагодити систему контролю та облікового відображення означених процесів.

Основна проблема полягає в тому, що на практиці не існує розроблених та адаптованих до особливостей будівельної галузі методик визначення вартості підприємства, а відомі бухгалтерські механізми, які базуються на використанні похідних балансових звітів, у вітчизняній практиці практично не використовуються. Хоча в цьому питанні світова облікова практика характеризується широким представленням похідних балансових звітів (їхнє складання та аналіз отриманих даних) у разі реорганізації та продажу підприємства, організації контрольних функцій всередині підприємства та в процесі його аудиту.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Окремі питання відображення в системі бухгалтерського обліку власності та вартості активів знайшли своє відображення в роботах Е. Хендріксена, М. Ван Бреда, Е. Шмаленбаха, А. Сміта, Д. Хікса, Ф. Модельяні, М. Міллера, Е. Хелферта, Г. Харрісона.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Огляд наукових публікацій показав, що питання обліку креації вартості підприємств у сфері будівництва є недостатньо висвітленими та потребують подальших наукових досліджень.

Формулювання цілей статті (**постановка завдання**). Метою дослідження є висвітлення теоретичних та практичних підходів до відображення в обліку вартості будівельних підприємств та процесів її креації.

Виклад основного матеріалу дослідження. У процесі дослідження нами детально розглянуто різновекторні концепції, на яких тією чи іншою мірою ґрунтуються наявні методики креації вартості підприємства. Зокрема, слід виділити такі концепції:

- концепція чистих активів (сформованих за допомогою грошових потоків) Е. Хендріксена та М. Ван Бреда [4];
- концепція повної величини безгрошового прибутку Е. Шмаленбаха [6];

- концепція економічного прибутку під авторством А. Сміта [2];

- концепція формування прибутку у взаємозв'язку зі зміною добробуту Д. Хікса [5];

- концепція ринкової вартості в різних варіантах (основоположниками є Ф. Модельяні та М. Міллер) [1];

- концепція інвестиційної вартості Е. Хелферта та Г. Харрісона [3];

- концепція ліквідаційної вартості, використуваної у значній кількості праць, що базується на принципі припинення діяльності підприємства;

- концепція страхової вартості, базованої на теорії відтворення (використовується страховими організаціями).

Вивчення основних праць щодо відображення в системі обліку власності підприємств житлового будівництва та процесу її креації дає змогу стверджувати, що нині як у теорії, так і на практиці використовуються поодинокі елементи цієї системи, проте досі не сформовано облікову модель власності й не розроблено цілісну концепцію креаційного процесу.

Серед невеликої кількості праць з теми дослідження та її облікової інтерпретації слід виділити гіпотезу, висунуту Е. Хендріксеном та М. Ван Бреда [4] щодо використання чотирьох методик визначення та відображення в системі бухгалтерського обліку власності за вартістю чистих активів. Для зручності вони представлені нами у вигляді математичних виразів.

Методика 1.

$$VN_{\text{немонетарних активів}} + DO_{\text{монетарних активів}} - \sum \text{залученого капіталу}.$$

де $VN_{\text{немонетарних активів}}$ – вартість надходження немонетарних активів; $DO_{\text{монетарних активів}}$ – дисконтована оцінка монетарних активів; $\sum \text{залученого капіталу}$ – сума залученого капіталу.

Методика 2.

$$\left(\sum_1 \text{ціна реалізації активу} + \sum_2 \text{ціна реалізації активу} + \sum_n \text{ціна реалізації } n\text{-го активу} \right) - KЗ,$$

де $\sum_1 \text{ціна реалізації активу} + \sum_2 \text{ціна реалізації активу} + \sum_n \text{ціна реалізації } n\text{-го активу}$ – ціна реалізації активів; $KЗ$ – кредиторська заборгованість.

Методика 3.

$$\sum (1KV_{\text{чисті надходження}} + 2KV_{\text{чисті надходження}} + nKV_{\text{чисті надходження}}) \dots,$$

де $1KV, 2KV, nKV$ – капіталізація вартості чистих надходжень.

Методика 4.

$$RC_p = \sum_0 A,$$

де RC_p – поточні ринкові ціни; $\sum_0 A$ – сума акцій в обігу.

У значній частині облікової літератури висловлена пропозиція щодо оцінювання та відображення власності за сучасною вартістю чи вартістю відтворення на момент складання балансу. Найбільшого поширення в цьому аспекті набула теорія німецького вченого Ф. Шмідта, що є автором органічної балансової теорії [7]. Цю теорію можна представити у вигляді такого математичного виразу:

$$VP = \frac{CF}{(1+i)^n}, \quad (1)$$

де VP – поточна вартість; CF – грошові потоки; n – кількість років; i – ставка дисконту, вільна від ризику.

На практиці сума річного прибутку завжди різна, тому формула матиме такий вигляд:

$$VP = \frac{CF_1}{(1+r)^1} + \frac{CF_2}{(1+r)^2} + \frac{CF_3}{(1+r)^3} + \dots + \frac{CF_n}{(1+r)^n}, \quad (2)$$

де n – кількість років; r – коефіцієнт зміни грошових потоків у часі.

Таким чином, спираючись на результати здійсненого дослідження, можемо зробити такі висновки:

1) найбільш поширеними методами оцінювання підприємств є метод ринкової оцінки та оцінки за реальною чи внутрішньою вартістю підприємства;

2) ринкова вартість оцінюється за ціною можливого росту (зниження) майбутніх доходів порівняно з їх поточним рівнем;

3) внутрішня вартість оцінюється за чистими активами або дисконтованими чистими грошовими потоками.

Враховуючи вищевикладені дослідження, вважаємо, що загалом методика креації вартості може об'єднувати п'ять таких концептуально-гіпотетичних етапів:

- мета процесу креації вартості;
- вибір облікового механізму креації вартості;
- оцінювання показників власності;
- врахування специфічних особливостей будівництва;
- аналіз, вибір та використання підходів до оцінювання з урахуванням факторів впливу та умов господарської діяльності на процес креації.

Перший етап є базовим для визначення врахування умов, які мають місце в діяльності підприємства «тут і сьогодні», тобто, спираючись на висунуту гіпотезу щодо поділу методики креації вартості на елементи, можемо стверджувати, що залежно від поставленої мети процесу креації змінюватимуться методи обліку.

1) Облікова вартість – консервативний метод – використання бухгалтерського балансового методу.

2) Ринкова вартість:

– визначення ринкової вартості підприємства – методика похідних балансів, ринкової капіталізації;

– прогнозування ринкової вартості підприємства – методика прогнозних балансів;

– доходи підприємства – методика дисконтування грошових потоків.

3) Вартість залишкового капіталу – методика вхідних, проміжних та заключних звітів.

Другий етап методики передбачає вибір та використання найбільш прийнятного облікового механізму креації з обов'язковим дотриманням таких принципів:

– використання як базового принципу функціонування підприємства у взаємодії з іншими принципами;

– визначення основної мети креації (облікова, ринкова, прогнозна);

– визначення та врахування особливостей житлового будівництва;

– визначення та врахування показників власності (ринкові чисті активи, ринкові чисті пасиви, прогнозні чисті активи, прогнозні чисті пасиви).

Таким чином, враховуючи як базові вищезазначені принципи, виділяємо основні облікові механізми процесу креації вартості (табл. 1).

Описані у табл. 1 облікові механізми процесу креації вартості дають змогу їх використовувати за тих чи інших обставин на різних етапах життєвого циклу підприємства як окремо кожен, так і декілька разом. Вибір конкретного методу та його обґрунтування доцільно відобразити у Наказі про облікову політику підприємства.

На третьому етапі процесу необхідно оцінити показники власності, а саме чисті активи, чисті пасиви, чистий дисконтований прибуток та капіталізацію. Проте якщо чисті активи обчислити не важко (різниця між активами та відповідними зобов'язаннями), то з чистими пасивами ситуація дещо складніше, оскільки вони характеризують джерела, які залишилися після погашення зобов'язань перед кредиторами чи власниками з урахуванням реальної ситуації (цін, можливостей для реалізації тощо). Саме врахування зазначених факторів ускладнює процес оцінювання чистих пасивів підприємства.

Четвертий етап призначений для відображення особливостей будівельного підприємства в системі обліку за допомогою корегування вартості. Найбільш прийнятними у цьому аспекті вважаємо методи корегування за даними експертної оцінки впливу факторів. При цьому корегувальні процедури можуть бути повними, частковими або може виникнути ситуація, коли взагалі неможливо здійснити корегування.

На заключному етапі здійснюються аналіз наявних методик оцінювання, вибір найбільш прийнятної для конкретного будівельного підприємства та використання вибраної методики для розрахунку вартості. Серед найбільш використовуваних методів слід виділити:

– балансовий (порівняльний метод або з урахуванням ринкових цін та основних факторів впливу);

– прогнозний метод з використанням ринкових цін;

– ліквідаційний метод (з використанням умовних цін чи цін реальної реалізації);

– дохідний метод (у гіпотетичних цінах або у співвідношенні із середньою ринковою ставкою дохідності).

Слід зазначити, що запропонована облікова методика була апробована на низці підприємств жит-

Таблиця 1

Облікові механізми процесу креації вартості

Зміст методу	Сутність методу	Алгоритм розрахунку	Сфера застосування
Інтеграція часткових показників (облікове агрегування)	Об'єднання окремих одиниць в єдиний показник.	$\text{вартість чистих активів} = \sum A - \sum Z$, де $\sum A$ – сума активів; $\sum Z$ – сума зобов'язань.	Для визначення чистих активів з використанням облікових, прогнозних звітів.
Умовна реалізація активів та задоволення зобов'язань	Деагрегування (поділ цілого на частини) власності в ринковій чи прогнозній оцінці на складові частини.	$V = ZK(PK) + DK + RK + VK + NK$, де $ZK(PK)$ – зареєстрований (пайовий) капітал; DK – додатковий капітал; RK – резервний капітал; VK – вилучений капітал; NK – неоплачений капітал.	В системі похідних балансових звітів, а саме нульових, органічних, актуарних.
Різниця між дисконтова ними доходами та витратами	– Зведення різночасових потоків до одного періоду; – вимірювання облікових надходжень та видатків грошових ресурсів.	$CF = CIF + COF$, де CF – грошові потоки; CIF (cash inflows) – грошові надходження; COF (cash outflows) – грошові видатки.	Визначення вартості підприємства за дисконтованими грошовими потоками.
Обліковий механізм капіталізації	Добуток сукупності акцій на їхню ринкову вартість.	$CZ = \sum (SH_1 \times SH_{mv}^1) + (SH_2 \times SH_{mv}^2) + \dots + (SH_n \times SH_{mv}^n)$, де CZ – капіталізація; SH_1, SH_2, SH_n – види акцій; $SH_{mv}^1, SH_{mv}^2, SH_{mv}^n$ – ринкова вартість акцій.	Можливий для використання акціонерними товариствами.
Ліквідаційний метод	Складання попередніх ліквідаційних балансів, визначення залишкового капіталу чи суми непогашених зобов'язань.	Реальна реалізація активів і погашення зобов'язань.	За умов банкрутства.

лового будівництва, зокрема ТзОВ «Домобудівник», ТзОВ «Куличівка», ПП «Інвест-Родина».

Висновки. За результатами проведеного дослідження можемо зробити такі висновки. Розроблена методика на досліджуваних підприємствах показала свою ефективність та отримала схвалення від практиків через свою комплексність, що дає змогу вибрати необхідний метод та найповніше врахувати основні фактори впливу на вартість підприємства. Основними перевагами методики є можливість обґрунтування та систематизації облікових методів визначення вартості підприємства залежно від поставленої мети, облікового механізму визначення вартості, отриманих показників власності та використаних конкретних методичних підходів до оцінювання.

Бібліографічний список:

1. Модильяни Ф., Миллер М. Налоги на доходи корпорацій і стоимость капитала: коррекция. *American Economic Review*. 1963. № 53 (3). С. 433–443.
2. Сміт А. Багатство народів. Дослідження про природу та причини добробуту націй / пер. О. Васильєва. Київ : Наш Формат, 2018. 722 с.
3. Хелферт Е., Харртсон Г. Техника финансового анализа / пер. с англ., под ред. Л. Бельх. Москва : Аудит, ЮНИТИ, 1996. 663 с.
4. Хендриксен Е., Бреда М.В. Теория бухгалтерского учета / пер. с англ., под ред. Я. Соколова. Москва : Финансы и статистика, 2005. 567 с.

5. Хикс Дж.Р. Стоимость и капитал. Москва : Прогресс, 1993. 488 с.
6. Schmalenbach E. Grundlagen der dynamischen Bilanzlehre // Zeitschrift für handelswissenschaftliche Forschung. 1919. Jg. 13. S. 1–101.
7. Schmidt F., Gloeckner G.A. Die organische Bilanz im Rahmen der Wirtschaft. Verlagsbuchhandlung in Leipzig, 1922.

References:

1. Modil'yan F., Miller M. (1963) "Nalogi na dokhody korporatsiy i stoimost' kapitala: korrektsiya" [Taxes on corporate income and the cost of capital: correction]. *American Economic Review*. No. 53 (3), pp. 433–443.
2. Smit A. (2018) Bahatstvo narodiv. Doslidzhennya pro pryrodu ta prychny dobrobutu natsiy [Wealth of nations. Research on the nature and causes of the well-being of nations] K. : Nash Format (in Ukrainian).
3. Khelfert Ye., Kharrtson G. (1996) Tekhnika finansovogo analiza [Technique of financial analysis] M. : Audit, YUNITI (in Russian).
4. Khendriksen Ye., Breda M.V. (2005) Teoriya bukhgalterskogo ucheta [Theory of accounting]. M. : Finansy i statistika (in Russian).
5. Khiks Dzhon R. (1993) Stoimost' i kapital [Value and Capital]. M. : Progress (in Russian).
6. Schmalenbach E. (1919) Grundlagen der dynamischen Bilanzlehre // Zeitschrift für handelswissenschaftliche Forschung. Jg. 13, p. 1–101.
7. Schmidt F., Gloeckner G.A. (1922) Die organische Bilanz im Rahmen der Wirtschaft. Verlagsbuchhandlung in Leipzig.